

УДК 821.161.2-3.09:27-24

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-29>

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХРИСТИЯНСЬКОЇ СИМВОЛІКИ В ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ БАРКИ

SEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF CHRISTIAN SYMBOLISM IN THE PROSE WORKS OF VASYL BARKA

Музика Т. Є.,*orcid.org/0000-0002-4469-9664**кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»***Юрчак Г. М.,***orcid.org/0000-0002-2740-9012**кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету*

У статті здійснено комплексний семантико-стилістичний аналіз християнської символіки у прозовій творчості Василя Барки як одного з ключових компонентів його художнього мислення та світоглядної системи. Святе Письмо та християнська мораль розглядаються як фундаментальні джерела формування авторської картини світу, що визначають ідейну спрямованість, образну структуру та смислову організацію художніх текстів письменника. У центрі уваги – символи Голгофи, Розп'яття, чаші, храму, раю, числа три, а також мотиви хресного шляху, страждання, спокути й духовного відродження, репрезентовані в романах «Жовтий князь», «Рай», «Спокутник і ключі землі».

Доведено, що християнські символи у прозі Барки виконують не лише естетичну чи композиційну функцію, а є повноцінними смислотворчими константами, які поєднують біблійну традицію, екзистенційну проблематику та національно-культурний досвід українського народу. Особливу увагу приділено осмисленню Голгофи та Розп'яття як універсальних архетипів, що в авторській інтерпретації набувають багатовимірного значення – особистісного, колективного й метафізичного, пов'язаного з трагедією Голодомору та моральним випробуванням нації.

Проаналізовано трансформацію сакральних образів у контексті тоталітарної реальності, зокрема мотиви осквернення храму, знецінення святинь, руйнування духовних основ суспільства. Обґрунтовано, що символіка Святих Тайн і християнських архетипів у творах Барки спрямована на утвердження морально-етичного канону, ідеї покаяння, жертвовності та відповідальності людини за власний духовний вибір. Зроблено висновок, що християнська символіка є визначальним елементом художньої системи Василя Барки, засобом вираження його антропоцентричної концепції та духовного бачення історії й буття.

Ключові слова: Василь Барка, християнська символіка, прозова творчість, Голгота, морально-етичні цінності, семантико-стилістичний аналіз.

The article presents a comprehensive semantic and stylistic analysis of Christian symbolism in Vasyl Barka's prose works as a fundamental component of his artistic thinking and worldview. The Holy Scripture and Christian morality are examined as key sources shaping the writer's authorial model of the world, influencing the ideological orientation, imagery, and semantic structure of his texts. The study focuses on the symbols of Golgotha, the Crucifixion, the Chalice, the Temple, Paradise, and the number three, as well as on the motifs of the Way of the Cross, suffering, atonement, and spiritual renewal in the novels *The Yellow Prince*, *Paradise*, and *The Redeemer and the Keys of the Earth*.

© Музика Т. Є., Юрчак Г. М., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

It is argued that Christian symbols in Barka's prose perform not merely aesthetic or decorative functions but serve as core meaning-making constants that integrate biblical tradition, existential reflection, and the national and cultural experience of the Ukrainian people. Special attention is devoted to the interpretation of Golgotha and the Crucifixion as universal archetypes which, in Barka's artistic system, acquire multidimensional significance – personal, collective, and metaphysical – closely connected with the tragedy of the Holodomor and the moral trials faced by the nation.

The article analyzes the transformation of sacred images in the context of totalitarian reality, focusing on motifs of desecrated temples, the loss of spiritual values, and the destruction of moral foundations. It is substantiated that the symbolism of the Holy Sacraments and biblical archetypes in Barka's works aims to affirm a moral and ethical canon based on repentance, sacrifice, and personal responsibility for spiritual choice. The study concludes that Christian symbolism constitutes a defining element of Vasyl Barka's artistic system and functions as a means of expressing his anthropocentric concept and spiritual vision of history and human existence.

Key words: Vasyl Barka, Christian symbolism, prose, Golgotha, moral and ethical values, semantic and stylistic analysis.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавчому дискурсі осмислення біблійної традиції та християнської символіки посідає важливе місце, оскільки Святе Письмо впродовж століть виступало потужним джерелом символічних смислів і морально-етичних орієнтирів, що визначали духовний розвиток суспільства та художні стратегії митців. Саме ця обставина зумовила активне звернення представників модерної літератури до біблійних образів, символів і мотивів як універсальних смислотворчих кодів.

Особливо виразно така тенденція простежується у творчості діаспорного українського письменника Василя Барки, для якого Святе Письмо стало не лише культурною традицією, а й глибинною основою світоглядного та художнього мислення. Упродовж усього життя митець черпав із Біблії духовні сили й насагу, що знайшло безпосереднє відображення у системі символічних констант, християнських тем, образів і мотивів його прозової творчості.

Першоосновою художнього світу Василя Барки виступає християнська мораль як етичний і світоглядний фундамент його творчості, спрямованої на утвердження духовних цінностей і релігійної етики. Сучасник письменника Б. Рубчак у «Споминах в біографії» Барку «примітивним старовіром, який точно знав, скільки крил має кожного рангу ангел, як далеко від Бога він стоїть, які його функції» і який сприймав Бога «в наскрізь клерикальному вузькому сенсі» [1, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на це, більшість дослідників творчості Василя Барки не могли, досліджуючи творчість письменника, не звертатися до питання глибокої релігійності автора, торкаючи зокрема й символічний аспект його творчості. Так, І. Дмитрів у дисертації «Християнська символіка у поезії католицьких письменників Західної України міжвоєнного періоду ХХ століття» [2] розглядає християнські мотиви у поезії, окреслюючи історико-літературний контекст, у якому формувалися символічні практики, близькі до творчості Барки. О. Маланій у праці «Художній часо-простір поезій Василя Барки» [3] аналізує організацію художнього простору та часу в його поезіях, що допомагає зрозуміти символічну тканину тексту. М. Кульчицька у дослідженні «Романи Василя Барки: художня візія тоталітарної дійсності» [4] розглядає романи Барки крізь призму відображення тоталітарної дійсності, виявляючи соціально-історичні підтексти християнських символів. М. Сокульський у статті «Міфопростір добра і зла в романі Василя Барки «Жовтий князь» [5] концентрується на морально-філософському значенні символів. І. Токарська у публікації «Образ-символ Євхаристії у творі «Жовтий князь» [6] Василя Барки» виділяє функцію Євхаристії як духовного та етичного коду тексту. В. Тихоша у статті «Семантико-стилістичні функції символів у романі Василя Барки «Жовтий князь» [7] акцентує роль символів у формуванні авторської символічної системи. Загалом, наявні дослідження окреслюють як концептуальні, так і естетичні аспекти християнської символіки в прозі Барки, створюючи базу для подальшого комплексного семантико-стилістичного аналізу.

Метою статті є виявлення та аналіз семантико-стилістичних особливостей християнської символіки в прозовій творчості Василя Барки, а також з'ясування її ролі у формуванні авторської картини світу та антропоцентричної концепції письменника. Дослідження спрямоване на визначення функцій християнських символів у художній структурі текстів, їхнього смислотворчого потенціалу та взаємодії з біблійною традицією, екзистенційною проблематикою і національно-культурним контекстом.

Виклад основного матеріалу. Важливим тлом для осмислення принципів уживання християнських образів, мотивів і смислових констант у прозовій творчості Василя Барки є його особистий духовний досвід, пов'язаний із образом «білого монаха», який був переконаний, що його твори – це співтворчість Вищих сил, диктованих йому навіть поза його свідомістю. Водночас докладне осмислення життєвого та духовного шляху письменника виходить за межі цього дослідження й може стати предметом окремого літературознавчого аналізу.

Витоки глибокої релігійності Василя Барки сягають ще його дитячих років. Як згадує письменник у своїй автобіографії, першим мистецьким враженням була ікона «Моління про чашу», на якій зображений Христос біля скелі, серед смутних дерев Гетсиманського саду. Використовуючи можливість безкоштовного навчання, Барка разом з двома братами навчався в духовному училищі, що, мабуть, наклало певний відбиток на свідомість майбутнього письменника-мислителя. Не міг не вплинути на світогляд Барки, тоді ще малого семирічного Василька Очерета, випадок, коли від упавши з кручі, пережив клінічну смерть, оголошений лікарем вже мертвим.

Релігійні погляди все життя немов би були якоюсь перевіркою на міцність, на витривалість і вірність своїм ідеалам і принципам. Це і збірка «Шляхи», за яку був звинувачений у спробі «відновити релігійний пережиток капіталізму»; експозиція картин з релігійними сюжетами, організована митцем під час роботи в музеї, закінчилась «катастрофою з відданням під суд». Та надважкі життєві моменти під час Другої світової війни, напівзлиденне існування, інколи на грані життя і смерті, розлука з сім'єю, Україною лише утверджували сповідувані ідеї, підкріпляли, згодом знайшовши відображення у творах автора. Бо, як був твердо переконаний все життя Барка, «віра, яка не пройшла найтруднішого – нічого не варта» [8, с. 5].

Усе своє життя цей «білий самітник» шукав причин та шляхів вирішення морально занепаду суспільства, суцільної грізності, і знайшов її у гріху, тому й говорить про «всенародне покаєння», й спокуту, адже «гріхи без спокути і плодів спокути не скреслюються».

Звідси й насиченість його творів глибокою християнською символікою, мотивованою глибоким морально-етичним характером розвитку нації як єдиного правильного шляху збереження того націотворчого коду, пропонованого у творчості. Адже, як наголошує І. Дмитрів лише за допомогою символів можна виразити містичний досвід, зміст своїх творів [2, с. 6].

Символічні константи, християнські теми, образи, мотиви у творчості Василя Барки – чітка прикмета його творчого світу, про що свідчать навіть заголовки романів його «Рай» («*Книга Буття*») і «Жовтий князь» («*Апокаліпсис*»). На переконання М. Кульчицької, «сміслові напруга заголовків викликає односпрямовані вібрації образних асоціацій, а вони задають і водночас містять у собі символічний код до розшифрування художнього змісту цих творів» [4, с. 11].

Релігійний символ у прозі Василя Барки втілюється через символізацію предметів культу (хрест, храм, труна), ритуальних дій (похорон), релігійної лексики (Бог, Дух, віра, ангел). Образ-символ Христа представлений найповніше і трактується як символічна повнота. Попри усталені символічні константи (символ віри, символ надії на порятунок; символ любові Бога до людей; символ любові Бога до людей та ін..) він мислиться автором і як символ особистого й національного страждання, життєвого шляху людини.

Багатозначним у прозовій творчості Барки є образ храму, що символізує знецінення загальнолюдських цінностей, занепад моралі, впадання в гріх через осквернення. Так, у романі «Жовтий князь» «біла, як празниковий хліб» церква, дім Господній перетворюється на склад

напівзгнилого зерна, обмерзлої картоплі, дощок: «всюди порохнява і павутиння в руїні, якою обернувся недавній храм, – а був чистий, мов зірка» [8, с. 43]. А у руїнах колишнього Срібного собору («Рай») тепер розташований склад картоплі. Ще одна церква, втративши своє справжнє призначення, стала місцем зборів правлячих структур, в якому «колись повчали: возлюби ближнього, як самого себе! – тепер безперестанку повчають: ненавидь ближнього, як самого себе!» [9, с. 78]

Цікавою у романі «Жовтий князь» є символіка сонця. Сонце виступає втіленням Бога; клеботочанам здається, що тільки воно чує їхні долі, споглядаючи з висоти, співчуває, сонце протиставляється «пошрамованому» місяцю. Символ сонця пов'язується автором із символом чаші як символ надії, близького спасіння, світло, що протиставляється плачу, смутку і смерті. Хліб, символ життя, – «добрий і чистий, живлющий, як сонце в великій милості». Сонце символізує надію на Бога, на провидіння.

Символічно насаженим є у романі «Жовтий князь» образ чаші – «найдорожчої коштовності», яка стала «вмістилищем огню і світла небесного». Чаша – символ духовного відродження людськості, символ навернення людства до Божих заповідей; це символ спасіння людства через спокутування Христом гріхів пролиття власної крові. Вона символізує перемогу над людським гріхом: «тоді зійде чаша з глибини, крізь поверхню морозної смерті, в новий досвіт; відновляться дари Христові: для всіх, що грішні і не мають виправдання, крім молитви» [8, с. 56].

Символ раю в однойменному романі Василя Барки розкривається через антиномічну опозицію, що визначає його багатомірну семантику [3, с. 11]. Важливу роль у розгортанні цього символу відіграють біблійні образи архетипного характеру – Розп'яття, Голгота, постаті Христа й Марії, які формують сакральний смисловий горизонт твору та спрямовують його ідейну домінанту. У цьому контексті показовою є концепція архетипів Карла Гюстава Юнга, який поділяв їх на «природні» та «культурні» й трактував як колективні образи, що в процесі тривалого історичного розвитку слугують для вираження вихідних положень і вічних істин людства, наголошуючи водночас, що «головні символічні фігури будь-якої релігії завжди виражають певну моральну установку» [цит. за: 9, с. 68]. У романі «Рай» названі біблійні символи функціонують саме в такому ключі: вони спрямовані на відтворення центральної ідеї твору й у його художньому просторі зберігають риси первинної нумінозності (сакральності) [9, с. 49].

Багато мотивів у прозовій творчості Василя Барки вибудовуються довкола одного наскрізного символу – Голгофи, осмисленої як знак розп'яття, хресної спокути та Хресного шляху Ісуса Христа. Витоки цього символічного мислення простежуються вже в ранніх життєвих враженнях письменника: у домі ще малого Василя Очерета була ікона «Моління про чашу», на якій зображено Христа в Гетсиманському саду. Надалі цей образ трансформується й набуває художнього втілення в прозі Барки, зокрема в романі «Жовтий князь», де мотив Христового розп'яття символічно репрезентований через зображення чаші з намальованим на ній хрестом, що підсилює асоціації з жертвою, стражданням і спокутою.

«Народ витерпів один із найвеличніших іспитів в історії своїй – в нім подолав супротивника моральними силами і – висходячи вслід своєму Спасителю на власну Голгофу: прийняти ніби хрещення огнем – у муках, подібних хресним, через відданість своїй правді-вірі» [8, с. 9]. Так, марно шляхом на свою Голгофу називає Барка пережите українським народом горе голодомору, вбачаючи у ньому передусім спокутування гріха.

Особливо вирізняється серед усієї Барчиної релігійної символіки – Голгота, «гори нашого земного стратотерпництва», автор розкриває зокрема крізь призму символічного навантаження, закладеного в число три. Всупереч усталеному погляді на людську душу («ангел-демон»), «Рай» пропонує принципово нове потрактування: Голгота, цей «безсмертний символ», уособлює три основні складники душі (напевно, українців того часу): «той, що його втілює Син Божий», «той, що представляє грішник, схильний до каяття» і «той, що його пред-

ставляє нерозкаяний грішник, зяттий в своїй жорстокості». Таким чином, такі головні компоненти символічного значення символу Голгота, як «випробування», «муки», «страждання» [9, с. 80] набувають у контексті роману якісно нової семантики. Так, відбувається художнє наповнення біблійного архетипу.

А по той бік кордону між життям і смертю стоїть Розп'яття, – «символ страждання і смерті для спасіння людства». Саме воно означає шлях до Бога, за Баркою, – шлях до вічного раю. Семантика символу розп'яття стає в творі особливо навантаженою. Автор наголошує про все-сильність цього архетипу, який є втіленням вічного життя людської душі, не обтяженої мирським життям, турботами і стражданням. Адже «проти Розп'яття такі мізерні погрози сьогоденішнього генерального душоуба в Кремлі – мізерні, нещасні, смішні; навіть смерть проти нього тільки жалюгідна і потворна тінь» [9, с. 295].

Символ Голготи та Розп'яття знаходить своє подальше художнє втілення у романі «Спокутник і ключі землі», постаючи як архетипний образ спасіння людства та мірило всесвітнього хронотопу, точка відліку: до і після цієї події мислиться історія світу [10, с. 129], адже вона «стала в зміст вічності, так! – всієї вічності, всього, що зберігається, і стала в зосередженні її» [11, с. 233].

Біблійний символ Голготи відіграє ключову роль у розкритті моральної спрямованості творчості Барки. Розп'яття трактується автором як багатоплановий символ: спокутування гріхів, шлях до Бога, прояв Божої любові й доброти: «Відбулася найсуттєвіша зміна всієї земнонебесности <...> Гріх спокутуваний, він був спалений розп'яттям Христа, страждання Божого сина змінило світ повністю» [11, с. 243]. У подальшому його символіка розгортається у площину морально-етичного канону життя всесвіту: «Розп'яття вчить нас основної правди тут і в надсвітті: справжньої синовності для небесного Отця; і така наука – вища за всі останні» [11, с. 45].

Символіка числа «три» в цьому романі набуває особливого символічного смислу («три Марії приходять до замученого Спасителя, три Марії приходять до його труни»), і ця потрійність, разом із іншими атрибутами, організовує цілісну картину Барчиного райського (істинного) світу.

Особливо символічною у творі є атмосфера на міському кладовищі. Вона накладається на світосприйняття Споданейка і дозволяє, власне, говорити про вже згадуваний виразний, всеохопний містицизм досліджуваного роману. «Настрій відречення від усього, що заповонило землю», панує над кладовищем і передається глибокою символікою: пообламувані розп'яття, бронзові мармурові статуї з крилами, янголи на надгробних каменях. Особливо увиразнює художню ідею образ душі, висічений з білого мармуру, яку Антон Никандрович називає «безжурною», «неземною»; саме цей образ стає символом нетлінності, вічності, відірваності від буденної суєти, душа витає в голубих високостях, де знаходиться справжній рай. І про нього, наголошує Василь Барка, слід пам'ятати. Автор вносить у роман мотив перестороги: «трудимось, боремось, ненавидимо, любимо, творимо добро, задримо, жертвуємо собою, вбиваємо, сумуємо, молимося, спокутуємо провини або забуваємо про них» [11, с. 233]. Найважливіші життєві орієнтації у творчості Василя Барки доволі часто знаходять своє вираження у символічній формі: християнські заповіді втілюються в глибоких архетипних символах.

Аналіз прози Василя Барки в контексті морально-ціннісних домінант засвідчує, що образи-символи в його творах мають переважно християнське підґрунтя й функціонують як смислоторчі елементи, наділені багатовимірною семантикою. У романі-притчі «Спокутник і ключі землі» притчевість зумовлює моралізаторське наповнення християнських мотивів і символів [10, с. 129].

Вагомого значення набуває символіка Святих Тайн – «дійсної крові й плоті Ісуса Христа», пролитих єпископом, що стають імпульсом до духовного випробування головного героя [11, с. 49]. Символ хресної дороги розгортається як шлях спокути Олега Паладюка – «вслід самому небесно Бесмертному, кого було присуджено на страшений Хрест Голготи» [11, с. 47].

Просторові образи цвинтаря й надгробних хрестів акцентують ідею швидкоплинності земного буття, тоді як «символічна яма» та спалення листа від коханої жінки репрезентують остаточний розрив із минулим і втрату земних прив'язаностей. Християнський мотив розп'яття осмислюється Баркою як символ очищення та осягнення істини через страждання. У результаті мотиви спокуси, гріха і спокути формують смислову вісь роману та визначають його морально-етичний зміст.

Висновки. Дослідження засвідчує, що християнська символіка у прозі Василя Барки виступає багатовимірним і поліаспектним інструментом формування авторської картини світу та морально-етичної перспективи творів. Символи Голгофи, Розп'яття, чаші, храму та числа три виконують не лише художню функцію, а й несуть глибокий смислотворчий потенціал, інтегруючи біблійну традицію, екзистенційні переживання персонажів і національно-культурний контекст.

Особливу роль у творах Барки відіграє символіка Святих Тайн та хресного шляху, що стає засобом морального очищення, спокутування гріхів і утвердження духовних цінностей. Символи у романах «Жовтий князь», «Рай» та «Спокутник і ключі землі» органічно поєднують біблійні архетипи з авторською символічною системою, що дозволяє читачеві глибше осмислити духовні підтексти твору та морально-етичні домінанти, закладені у сюжеті та композиції.

Система символів Барки формує цілісний художній світ, де моральні, релігійні та національні цінності переплітаються з життєвими стражданнями та надією на духовне відродження. Християнські мотиви стають не лише художнім засобом, а й інструментом вираження авторського світогляду, антропоцентричної концепції та бачення суспільного і особистого шляху людини.

Отже, прозова творчість Василя Барки демонструє, що християнська символіка є ключовим елементом формування духовного і морального простору тексту, способом передачі національної самосвідомості та осмислення універсальних людських істин, що робить його твори актуальними для сучасного літературознавчого аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойчук Б. Василь Барка. Спомини в біографії. К. : Факт. 2003. С. 83–89.
2. Дмитрів І. І. Християнська символіка у поезії католицьких письменників Західної України міжвоєнного періоду ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук :10.01.01. Львів, 2007. 20 с.
3. Маланій О. О. Художній часо-простір поезій Василя Барки: автореф. дис. ... канд. філол. наук :10.01.01. К., 2003. 19 с.
4. Кульчицька М. О. Романи Василя Барки: художня візія тоталітарної дійсності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01. Львів. 2002. 20 с.
5. Сокульський М. Міфопростір добра і зла в романі Василя Барки «Жовтий князь». *Слово і Час*. 2023. № 6 (732). С. 67–79. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2023.06.67-79>
6. Тихоша В. Семантико-стилістичні функції символів у романі Василя Барки «Жовтий князь». *Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць*. 2013. Вип. 19. С. 108–112.
7. Токарська І. Образ-символ Євхаристії у творі «Жовтий князь» Василя Барки. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2021. Вип. 47. С. 224–230. <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.30>
8. Барка В. Поезія. Жовтий князь: повість. К. : Наукова думка, 2000. 299 с.
9. Барка В. Рай. Роман. Нью Йорк : Свобода, 1953. 309 с.
10. Музика Т. Є. Релігійна природа творчого мислення Василя Барки: ціннісний аспект (на матеріалі роману «Спокутник і ключі землі»). *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. 2014. Вип. 19. С. 127–132
11. Барка В. Спокутник і ключі землі. Роман-притча. Київ : Орій, 1992. 427 с.

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026